

Nr 8

Utlåtande i anledning av motioner om sabbatsår.

Andra lagutskottet har behandlat två till lagutskott hänvisade motioner, I: 224 av herr *Dahlén m. fl.* samt II: 260 av fru *Nettelbrandt m. fl.*

I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning rörande möjligheterna att inom ramen för den allmänna försäkringen eller annorledes ge enskilda individer rätt att under livstiden åtnjuta längre sammanhängande ledighet i form av sabbatsår eller sabbatsledighet.»

Vissa bestämmelser beträffande semester och annan ledighet, m. m.

Enligt 1963 års semesterlag äger arbetstagare på grund av det arbete, som han under ett kalenderår (kvalifikationsår) utfört för arbetsgivarens räkning, rätt att av denne erhålla semester. Överenskommelse kan träffas om att annan tidsperiod av samma längd skall gälla som kvalifikationsår. Semestern skall utgå under året näst efter kvalifikationsåret men får efter överenskommelse åtnjutas tidigare. Går året för semestern tillända utan att arbetsgivaren berett arbetstagaren den semester, vartill han varit berättigad, kan arbetstagaren inte kräva ut semester. Han erhåller emellertid rätt till ersättning för den förlorade semestern med belopp, motsvarande den lön han skulle åtnjutit under semestern. Fråga om skadestånd kan även uppkomma. Semestern utgör enligt semesterlagen i allmänhet fyra veckor per år. För vissa arbetstagare med radiologiskt arbete är semestern enligt en särskild lag sex veckor.

På det statliga området meddelas i 10 kap. av *allmänna avlöningsavtalet för statliga och vissa andra tjänstemän (AST)* bestämmelser om semester och semesterersättning. Antalet semesterdagar varierar enligt huvudregeln mellan 24 och 40 dagar. I allmänhet räknas inte söndagar som semesterdagar. Den statlige arbetsgivaren bestämmer semesterns förläggning med hänsyn till göromålens behöriga gång och under hänsynstagande i möjligaste mån till tjänstemannens önskemål. Om semestern, som på detta område i regel skall utgå under kvalifikationsåret, på grund av tjänstgöringsförhållandena ej kunnat utfås under kvalifikationsåret eller arbetsgivaren finner skäl medge det, må semestern åtnjutas under tiden den 1 januari—den 31 maj året därefter. Således finnes viss möjlighet för en statstjänsteman, som

Bihang till riksdagens protokoll 1969. 9 saml. 2 avd. Nr 8

under ett helt år avstår från semester, att under påföljande år åtnjuta en relativt lång sammanhängande ledighet, nämligen om han under detta år bereds tillfälle att i en följd taga ut semester för båda åren.

Enligt AST har ordinarie, extra ordinarie och — i vissa fall — extra tjänsteman möjlighet att i vissa fall helt eller delvis bibehålla lönen under tjänstledighet för *enskild angelägenhet*. I detta hänseende må nämnas, att tjänsteman, som beviljas tjänstledighet för studier, äger rätt till lön med B-avdrag sammanlagt 240 dagar under loppet av tio på varandra följande kalenderår, om arbetsgivaren finner studierna angelägna från tjänstesynpunkt. Om studierna av arbetsgivaren prövas vara synnerligen betydelsefulla från tjänstesynpunkt eller fråga är om utbildningskurs vid verket skall dock full lön utgå. I förevarande hänseende finns specialbestämmelser inom ett flertal områden, bl. a. undervisningsområdet.

Här må även nämnas att universitetslärare i viss utsträckning kan befrias från tjänstgöringsskyldighet för att vederbörande skall få tillfälle till vetenskapligt arbete. Således må *professor* och *laborator* erhålla befrielse helt eller delvis från övriga tjänstegöromål, som åligger honom, om han på grund av dessa icke kan medhinna visst forskningsarbete av väsentlig betydelse för ämne, som hans tjänst omfattar. Befrielse från övriga tjänstegöromål får dock omfatta sammanlagt högst en termin under varje period av fem år (71 § första stycket 2 e) och 72 § universitetsstadgan, SFS 1964: 461).

1963 års *arbetstidskommitté*, som haft i uppdrag att utreda frågan om en allmän arbetstidsförkortning, har framlagt betänkandet »Allmän arbetstidslag» (SOU 1968: 66) och därmed slutfört sitt uppdrag. I betänkandet behandlas inte frågan om sabbatsledighet.

Riksdagsbehandling år 1966

Vid 1966 års riksdag behandlades två likalydande motioner, I: 14 och II: 29, i vilka framställdes samma yrkande som i de i detta utlåtande behandlade motionerna. 1966 års motioner blev föremål för en omfattande remissbehandling. Yttranden avgavs av arbetsmarknadsstyrelsen, Svenska arbetsgivareföreningen, Landsorganisationen, Statstjänstemännens riksförbund, Sveriges akademikers centralorganisation, Tjänstemännens centralorganisation, Svenska landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet och Svenska stadsförbundet.

Flera av remissinstanserna var positiva till eller visade intresse för den i motionerna framförda tankegången om införandet av någon form av sabbatsledighet på den svenska arbetsmarknaden. Däremot ställde sig flertalet av nämnda instanser avvisande till den av motionärerna begärda utredningen. Såsom grund för denna inställning åberopades i flera fall, nämligen av SACO och SR, att frågan borde lösas avtalsvägen. Även TCO ansåg,

att de frågor som i sammanhanget främst borde uppmärksammas var av sådan karaktär, att de i första hand borde prövas av arbetsmarknadens parter och att frågan om eventuella ändringar i det allmänna socialförsäkrings-systemet i avvaktan härpå inte krävde några särskilda åtgärder; huruvida den kommande utvecklingen kunde motivera statliga åtgärder beträffande den aktuella frågan kunde vid tiden för yttrandet inte förutses. De tre *kom-munförbunden* ansåg under hänvisning till bl. a. samhällsekonomiska och arbetsmarknadspolitiska synpunkter, att skäl ej förelåg att företaga utredning om sabbatsår. *SAF* uttalade, att några bärande skäl för den begärda utredningen icke förebragts medan *LO* på i yttrandet anförda skäl fann, att de i motionerna redovisade motiven och kraven för sabbatsledighet inte kunde ligga till grund för en utredning. *Arbetsmarknadsstyrelsen* framhöll, att många olika skäl kunde anföras för en större flexibilitet i såväl fördelningen av arbetstiden under den aktiva tiden som dennas längd. Styrelsen ansåg, att hithörande spörsmål förtjänade uppmärksamhet vid diskussionen bl. a. av utformningen av den allmänna försäkringen.

Remissyttrandena har redovisats — i princip i sin helhet — i andra lagutskottets utlåtande nr 73 år 1966. I utlåtandet har även lämnats vissa uppgifter rörande sabbatsledighet i andra länder.

Andra lagutskottet anförde i nämnda av riksdagen godkända utlåtande — efter att i korthet ha redogjort för remissmyndigheternas ställnings-tagande — följande.

Om arbetsgivare och arbetstagare skulle finna det önskvärt och lämpligt att arbetstagare beredes längre ledighet för fortbildning eller för annat ändamål torde detta enligt utskottets mening som hittills kunna lösas genom överenskommelser. Med hänsyn härtill och till den inställning som flertalet remissinstanser tagit i fråga om motionärernas förslag bör motionerna icke föranleda någon riksdagens åtgärd.

Vid utskottsutlåtandet fogades en utförligt motiverad reservation.

Utskottet

Motionärerna yrkar, att en utredning skall tillsättas för att utreda möjligheterna att bereda enskilda rätt att under den yrkesverksamma tiden åtnjuta längre sammanhängande ledighet i form av sabbatsår eller sabbatsledighet. I första hand bör utredningen pröva frågan vilken funktion en sådan ledighetsform skulle fylla för olika grupper och olika individer samt under vilka tidsperioder av en människas liv behovet av en sammanhängande ledighet kan vara på olika sätt motiverat. Den andra huvudfrågan för utredningen bör gälla praktiska och ekonomiska problem som är förknippade med ett sabbatsår. Enligt motionärernas mening bör det bl. a. undersökas om frågan kan lösas inom ramen för den allmänna försäkringen.

Den av motionärerna upptagna frågan behandlades vid 1966 års riksdag. Motioner, som då väcktes i ämnet, blev föremål för en omfattande remissbehandling. Även om vissa av remissinstanserna visade positivt intresse för frågan ställde sig flertalet avvisande till en sådan utredning som hade föreslagits. Från flera arbetstagarorganisationer anfördes, att frågan borde lösas avtalsvägen. Andra lagutskottet anförde i sitt utlåtande i frågan, att om arbetsgivare och arbetstagare skulle finna det önskvärt och lämpligt att arbetstagare bereddes längre ledighet för fortbildning eller för annat ändamål torde detta som hittills kunna lösas genom överenskommelser. Med hänsyn till det sagda och till inställningen hos flertalet remissinstanser avstyrktes motionerna. Dessa avslogs av riksdagen.

I de aktuella motionerna framhålles — mot bakgrunden av riksdagens tidigare ställningstagande — att en lösning av frågan genom exempelvis det allmänna socialförsäkringssystemet torde förutsätta »ett större grepp» än vad begränsade avtal kan åstadkomma.

Utskottet vidhåller sin uppfattning, att det inte finns anledning att hemställa om en sådan utredning rörande sabbatsledighet som motionärerna avser. Utöver de tidigare anförda skälen kan tilläggas, att ett allmänt genomförande av sabbatsledighet i den omfattning som motionerna syftar till uppenbarligen skulle medföra mycket höga kostnader och att vid en jämförelse med andra aktuella reformkrav införandet av en allmän sådan ledighet måste bedömas som mindre angelägen.

Utskottet hemställer,

att motionerna I: 224 och II: 260 inte föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 25 februari 1969

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herr Strand (s)*, fru Hamrin-Thorell (fp), herrar Lars Larsson (s), Eric Carlsson (cp)*, Högström (s)*, fru Grethe Lundblad (s)*, herrar Axelson (fp) och Blomquist (m);

från andra kammaren: herrar Lundberg (s), Gustavsson i Alvesta (cp), fröken Wetterström (m), fröken Sandell (s), herr Svensson i Kungälv (s), fru Sigurdsen (s), fru Fränkel (fp) och fru Håvik (s).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av fru *Hamrin-Thorell* (fp), herr *Axelsson* (fp) och fru *Frænkel* (fp), vilka ansett

dels att det avsnitt i utskottets yttrande, som börjar på s. 4 med orden »Den av motionärerna» och slutar på samma sida med orden »som mindre angelägen», bort ersättas med text av följande lydelse:

»I likhet med vad flera remissinstanser framhöll år 1966 i yttrande över motioner med i huvudsak samma innehåll som de aktuella anser utskottet att frågan om möjligheter för enskilda individer att under den aktiva tiden erhålla en längre sammanhängande ledighet från sitt ordinarie arbete än den semestern utgör — en s. k. sabbatsledighet — är av stort intresse. Det hårt uppskruvade tempo som nutidsmänniskan lever i och som alltför ofta resulterar i besvärande stressåkommor gör det önskvärt att åtminstone någon gång under den aktiva perioden komma i åtnjutande av sådan ledighet. Krav och önskemål på vidareutbildning och vuxenutbildning talar också för detta.

Åtskilliga problem uppstår emellertid i samband med införandet av sådan sammanhängande ledighet. Utskottet vill framför allt peka på de samhällsekonomiska aspekterna, som är svåra att överblicka. Den torde knappast kunna bli aktuell i större utsträckning förrän efter det att den planerade förkortningen av arbetsveckan till 40 timmar genomförts på 1970-talet och näringslivet anpassat sig därefter. Å ena sidan skulle en viss arbetstid gå förlorad, å andra sidan kan rekreation och utbildning väntas få positiva verkningar på arbetsprestationernas kvantitet och kvalitet. Vidare kommer det sannolikt beträffande en hel del befattningshavare, i synnerhet sådana med specialistfunktion eller i nyckelposition, att uppstå svårigheter att anskaffa ersättare under ledighetsperioden. Finansieringen av längledigheten kan tänkas ske på flera olika sätt. Motionärerna anser att det bl. a. bör övervägas att inordna denna i socialförsäkringssystemet. Eventuellt kan den aktiva tiden individuellt regleras med hänsyn till utnyttjad längledighet. Det kan inte komma i fråga att genom lagstiftning pålägga företagen att utan vidare bära en extra kostnad. Men frågan om eventuella försäkringsavgifter kan bli föremål för förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter. Det är möjligt att vissa grupper av löntagare är mera intresserade än andra av en uppgörelse av detta slag och därmed förenade uppoffringar för att få tillfälle till en längre ledighet från sin ordinarie sysselsättning. Enligt utskottets mening bör alla dessa frågor av praktiskt och organisatoriskt slag utredas.

Utskottet vill icke beteckna dessa svårigheter såsom oöverstigliga. Det vore enligt utskottets mening beklagligt om man lät frågeställningar, som inte är omedelbart aktuella och vid första anblicken kan förefalla svårösliga, förhindra en närmare undersökning av möjligheterna att genom-

föra en reform som för många människor kan te sig som ett betydelsefullt inslag i en framtida standardhöjning när ekonomiska och administrativa förutsättningar därför föreligger. Utskottet förordar av denna anledning att den av motionärerna begärda utredningen kommer till stånd.

Även om frågan om beredande av möjlighet till längre sammanhängande ledighet kan bli en förhandlingsfråga mellan arbetsmarknadens parter, anser utskottet — bland annat med hänsyn till de samhällsekonomiska verkningarna och den eventuella inordningen i socialförsäkringssystemet — det angeläget att frågan utredes genom samhällets försorg — som många gånger tidigare skett i andra fall.

Slutligen vill utskottet betona att frågan om införande av långledigheter får ses på lång sikt. Den kan dock komma att få den största betydelse för medborgarna och har framtiden för sig. I vårt samhälle där genom en fortgående effektivitetshöjning inom det ekonomiska livet och samhällslivet i övrigt bättre levnadsvillkor för människorna ter sig möjliga årtionde efter årtionde bör man nu anlägga ett vidare perspektiv. Utskottet förordar alltså att den av motionärerna föreslagna utredningen kommer till stånd.»

dels att utskottet bort hemställa,

»att riksdagen i anledning av motionerna I: 224 och II: 260 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förutsättningslös utredning angående möjligheterna att ge enskilda individer en längre sammanhängande ledighet från det ordinarie arbetet i form av s. k. sabbatsledighet.»